

MHLA050001532018	प्राप्त दिनांक	: १७/०२/२०१८.
	नोंदणी दिनांक	: १७/०२/२०१८.
	निकाल दिनांक	: १७/०३/२०२६.
	कालावधी	: ०८वर्षे.०१म.००दि.

:: दिवाणी न्यायाधीश वरिष्ठ स्तर, अहमदपुर यांचे न्यायालयात ::

{ पिठासीन अधिकारी : एस.एन.सरडे }

::नियमित दिवाणी दावा क्र.०५/२०१८::

नि.क्र.१३०.

दशरथ पि. श्रावण परतवाघ, }
वय - ६५ वर्षे, धंदा - शेती, }
रा.उजना, ता.अहमदपूर, जि.लातूर. }

....वादी

:: विरुध्द ::

१. महाराष्ट्र शासन मार्फत जिल्हाधिकारी, }
जिल्हाधिकारी कार्यालय, लातूर. }
२. भुसंपादन अधिकारी, }
तथा उपविभागीय जिल्हाधिकारी }
कार्यालय, अहमदपूर, ता. अहमदपूर. }
३. कार्यकारी अभियंता, }
लघूसिंचन (जल संधारण) }
उपविभाग, लातूर. }
४. बंडु पि. रामचंद्र राठोड, }
वय - ४० वर्षे, धंदा-शेती, }
रा.पेमातांडा तहत उजना, }
ता.अहमदपूर जि.लातूर. }
५. उत्तम पि. सोपान राठोड, }
वय - ५० वर्षे, धंदा - शेती, }
रा.थावरातांडा, ता.अहमदपूर, }
जि.लातूर. }

....प्रतिवादी

दावा :- मालकी हक्क जाहीर करणे व चिरस्थायी मनाई हुकूम मिळण्यासाठी.

वादीतर्फे विधीज्ञ :- श्री.व्ही.ए.सोनकांबळे
प्रतिवादी क्र.१ ते ३ तर्फे विधीज्ञ :- श्री.एम.के.पाटील सरकारी
वकील
प्रतिवादी क्र.४ तर्फे विधीज्ञ :- श्री.व्ही.एस.शेळके
प्रतिवादी क्र.५ तर्फे विधीज्ञ :- श्री.डी.एन.इप्पर

:: न्यायनिर्णय ::
{ घोषित दिनांक १७ मार्च २०२६ }

प्रस्तुत दावा हा मालकी जाहीर होवून मनाई हुकूम मिळण्यासाठी दाखल केला आहे.

दाव्यातील थोडक्यात कथन असे की:-

०२. वादी हा मौजे उजना ता. अहमदपूर येथील तर प्रतिवादी क्र. ४ हा पेमातांडा तहत उजना आणि प्रतिवादी क्र. ५ हा थावरातांडा ता.अहमदपूर येथील रहीवासी आहेत.

०३. वादीच्या मालकीची मौजे उजना येथील जुना सर्वे क्र. ४० हिस्सा क्र. १२ मधील २ हेक्टर २५ आर आणि सर्वे क्र. ४० हिस्सा क्र. ३ मधील क्षेत्र ४१ आर जमीन होती. एकत्रीकरण योजनेत अनुक्रमे त्यांचेगट क्र. १५३ व १५५ मध्ये रुपांतर झाले. उजना गावातून वडारवाडी हे महसूली गाव तयार झाल्यानंतर गट क्र. १५३ यास नवीन गट क्र. १५६ व गट क्रं.१५५ यास नवीन गट क्र. १५९ देण्यात आला.

०४. वादीने रामचंद्र राठोड याच्याकडून दि.०५/०१/१९७७ रोजी स.क्र. ४० ब क्षेत्र ६ एकर १९ गुंठे ही जमीन खरेदी केली होती. त्याचा एकत्रीकरण योजनेत गट क्र.१५३ क्षेत्र २ हेक्टर २५ आर व गट क्र. १५५ क्षेत्र ४१ आर असे तयार झाले.

०५. वादी व प्रतिवादी ४,५ यांच्यात झालेल्या दिवाणी दावा क्र. ३६१/१९९६ मध्ये तडजोड होऊन दि.३०/१०/१९९६ रोजी वादीच्या नावची गट क्र. १५५ क्षेत्र ४१ आर ही जमीन प्रतिवादी ५ यास मालकी हक्काने दिली. गट क्र. १५३ मध्ये ४४ आर क्षेत्र प्रतिवादी क्र.५ याने प्रतिवादी क्र.४ कडून दि.२२/०५/१९९६ रोजी खरेदी घेतले होते. ते क्षेत्र या तडजोडीत वादीला देण्यात आले. तडजोडीप्रमाणे फेरफार उतारा तयार झाला. प्रतिवादी क्र. ५ च्या नावे गट क्र. १५५ पैकी ४१ आर जमीन फेरफार क्र. ४८४ प्रमाणे नोंद झाली. वादीच्या नावे गट क्र. १५३ मधील ४४ आर क्षेत्राचा फेरफार झाला, परंतू सातबारा सदरी उता-याला अंमल झाला नाही. त्यासाठी वादीने संबंधीताकडे अर्ज दिला आहे. दि.दा.क्रं.३६१/१९९६ मध्ये वादीच्या लाभात मिळालेल्या गट क्र. १५३ मौजे उजना याचे वडारवाडी गट क्र. १५६ मध्ये रुपांतर झाले.

०६. वादी हा वडारवाडी येथील नवीन गट क्र. १५६ मधील दोन हेक्टर २५ आर क्षेत्र स्वतःच्या नावे व ४४ आर क्षेत्र प्रतिवादी क्र. ४ बंडू राठोड याच्या नावे असलेल्या जमीनीचा मालक व कब्जेदार आहे.

०७. मौजे वडारवाडी येथील गट क्र. १५६ मधील १७ आर व प्रतिवादी क्र. ४ च्या नावावरील ४४ आर साठवण तलावासाठी संपादीत होत आहेत. मात्र त्याचे अभिलेख प्रतिवादी क्र. ४ च्या नावे असल्याने भूसंपादन कार्यवाहीमध्ये प्रतिवादी क्र. ४ चे नाव बेकायदेशीरपणे लागले आहे. संपादनाच्या संयुक्त मोजणीवेळी वादीचे नाव संबंधीत प्रतिवादी क्र. १ ते ३ यांच्या अधिका-यांना लावण्यास विनंती केली असता प्रतिवादी क्र. ४ चे नाव अभिलेखाला असल्याने त्याच्याच नावे भूसंपादन कार्यवाही पूर्ण होऊन निवाडा तयार झाला.

०८. या गोष्टीचा फायदा घेऊन प्रतिवादी क्र. ४,५ हे त्यांच्या नावे लागलेल्या अभिलेखांच्या आधारे नुकसानभरपाई रक्कम परस्पर उचलून हडप करण्याच्या विचारात आहेत. त्यामुळे मोजे वडारवाडी गट क्र. १५६ मधील ४४ आर क्षेत्र जे प्रतिवादी ४ च्या नावे आहे त्या व त्याच गटातील उर्वरीत २ हेक्टर २५ आर क्षेत्राचा वादी मालक व कब्जेदार असल्याचे जाहीर होऊन मिळण्यासाठी व प्रतिवादींनी या जमीनीतील वादीच्या कब्जास हरकत अडथळा करू नये आणि संपादनाची नुकसानभरपाई उचलू नये म्हणून दावा दाखल आहे.

०९. प्रतिवादी क्रं. ५ विरुद्ध दावा विनाकैफीयत चालला. प्रतिवादी क्र. १ ते ३ यांनी नि.क्र. ३४ लगत कैफीयत देऊन दाव्यातील मजकूर नाकारला. दावा कलम १,२,३,४ मधील मजकूर नाकारण्यात आला. भूसंपादन कार्यवाही कायदेशीर झाली असून प्रत्यक्ष जागेवर शासन अधिकारी यांच्या समक्ष मोजणी होऊन सदरचे प्रकरणे अदयापी निवाड्यापर्यंत आलेले नाही. प्रतिवादी क्र. ४चे नाव बेकायदेशीरपणे लागले असेल असे म्हणता येईल. न्यायालयीन निर्णयासह नुकसानभरपाईची वाटणी होणार नाही असे नमूद करण्यात आले.

१०. प्रतिवादी क्र. ४ याने नि.क्र. ३६ लगत आपली कैफीयत दिली. दावामिळकत ही एकत्र कुटुंबाची मिळकत नसून वादी हा विनामोबदला मिळकतीचा मालक होऊ शकत नाही. वादी व अन्य प्रतिवादी यांचा या प्रतिवादीच्या जमीनीशी संबंध नाही. दि.नि.दा.क्र. ३६१/१९९६ मध्ये बेकायदेशीर तडजोडपत्र झाले. दावा मुदत बाह्य आहे. रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनाम्याची नोंदणी वादीने दुय्यम निबंधक कचेरीत केली नाही. ती करणे आवश्यक होते. वादजमीनीत वादीने कधीही मालकी हक्क सांगितलेला नाही. गट रूपांतरणामध्ये हस्तक्षेप करण्याचा दिवाणी न्यायालयाला अधिकार नाही. त्यामुळे रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनामा अवैध आहे. वादीने दावामिळकतीच्या चतुःसिमा बदलल्याने दाव्यास दि.प्र.संहीता १९०८ क्रम ७ नियम ३ ची बाधा येते. वादजमीन प्रतिवादी क्र. १

च्या कब्जात आहे. वादीचा दावामिळकतीत कब्जा नाही. वादीस दाव्यास कारण घडलेले नाही. त्यामुळे दावा रद्द करण्यात यावा अशी विनंती करण्यात आली.

११. याकामी नि.क्र. ४६ लगत मुद्दे काढण्यात आले. सदरचे मुद्दे त्यावरील निष्कर्षासह खालीलप्रमाणे -

अ. क्र.	मुद्दे	निष्कर्ष
१.	दावामिळकती वादीच्या मालकीच्या आहेत काय असे वादी शाबीत करतो काय ?	..होकारार्थी
२.	दावामिळकतीत वादीचा कब्जा आहे काय असे वादी शाबीत करतो काय ?	...अंशतः होकारार्थी
३.	वादी निरंतर ताकीद मिळण्यास पात्र आहे काय?	...अंशतः होकारार्थी
४.	रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनामा वादीने बजावणी करून घेतला नाही असे प्रतिवादी शाबीत करतात काय ?	...नकारार्थी
५.	कोणता आदेश आणि हुकूमनामा काय ?	..अंतिम आदेशाप्रमाणे.

१२. याकामी वादी व प्रतिवादीतर्फे दाखल कागदपत्रांचा तपशील खालीलप्रमाणे :

अ.क्र.	कागदाचा तपशील	नि.क्र.
१.	मौजे वडारवाडी येथील गट क्र.१५६ चा ७/१२ उतारा सन २०१७-१८	९
२.	मौजे वडारवाडी येथील गट क्र.१५६ चा ७/१२ उतारा सन २०१५-१६	१०
३.	मौजे वडारवाडी येथील गट क्र.१५६ चा ७/१२ उतारा सन २०११ ते २०१४	११
४.	मौजे वडारवाडी येथील गट क्र.१५६ चा ७/१२ उतारा सन २००० ते २०११	१२

५.	मौजे वडारवाडी येथील गट क्र.१५३ चा ७/१२ उतारा सन १९९० ते २०००	१३
६.	मौजे वडारवाडी येथील गट क्र.१५५ चा ७/१२ उतारा सन १९९० ते २०००	१४/ए
७.	उत्तम राठोड व बंडु राठोड यांच्या दरम्यानचे खरेदीपत्र	१४
८.	हुकूमनामा रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६	१२५
९	फेरफार क्र.४८४	१५
१०	संयुक्त मोजणी अहवाल	१६
११	फेरफार क्र.६९८	१७
१२	एकत्रीकरण दर्शविणारे पत्रक	१८
१३	आकारबंध पत्रक	१९
१४	गट क्र.१५९ वडारवाडी ७/१२ उतारा सन २०१६-१७	२०
१५	दशरथ (वा.सा.क्र.१) याचा सरतपास	५३
१६	पांडुरंग (वा.सा.क्र.४) याचा सरतपास	८५
१७	विजयकुमार (वा.सा.क्र.५) याचा सरतपास	९५
१८	दुय्यम निबंधक श्रेणी-१ अहमदपूर यांचे पत्र दि.१०/०९/२०२४	९६
१९	वादी व रामचंद्र राठोड यांच्यातील खरेदीपत्र दि.०५/०१/१९७७	९७
२०	वडारवाडी येथील क्र.१५६ चा ७/१२ उतारा सन २०१२-१३	१०७
२१	तहसीलदार अहमदपूर यांचा फेरफार क्र.४८४ मौजे उजना, ता.अहमदपूर मधील निकाल	१०८
२२	भूसंपादन प्रकरणात जमिनीचा ताबा घेतल्याचा पंचनामा	१०९
२३	फेरफार क्र.६८८ मौजे वडारवाडी	११०
२४	गट क्र.१५६ मौजे वडारवाडी यांचा सन २०२४-२५ सालचा ७/१२ उतारा	१११
२५	खरेदीपत्र महाराष्ट्र शासन व बंडु राठोड यांच्या दरम्यानचे	११९

२६	प्रतिवादी क्र.४ तर्फे साक्षीदार बंडु राठोड याचा जबाब	१०२
----	--	-----

वादीतर्फे दाखल न्यायनिर्णय

मोहम्मद युसूफ वि. राजकुमार वगैरे दिवाणी अपील क्र.८००/२०२०
मा.सर्वोच्च न्यायालय.

वादीतर्फे युक्तीवाद

१३. वादीतर्फे विधीज्ञ श्री.व्ही.ए.सोनकांबळे वकील यांनी वादीने खरेदी घेतलेल्या नि.क्र.९७ या खरेदीपत्रावर आपली मदार ठेवली व खरेदीपत्राप्रमाणे वादी मिळकतीचा मालक आहे, तसेच दिवाणी दावा क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनाम्यानुसार वादी व प्रतिवादी क्र.४ व ५ यांच्यातील तडजोडीवर आपला भर ठेवला. त्या दाव्यातील वाद जमीन गट क्र.१५५ क्षेत्र ४१ आर हे प्रतिवादी उत्तम याच्या नावे त्या तडजोडपत्रात वादीने दिले व उत्तमची गट क्र.५३ ही उजना गावातील ४४ आर जमीन वादी दशरथ याच्या लाभात सोडून दिली असा दावा मिळकतीचा मालकी हक्क वादीस प्राप्त झाला असे नमूद केले. रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मध्ये प्रतिवादीचे वकील व सध्याच्या प्रतिवादीचे वकील एकच आहेत. त्यांनी त्या दाव्यात तडजोड घडवून आणली. निरंतर ताकीदीच्या हुकूमनाम्याच्या अंमलबजावणीसाठी मुदतीचा कायदा लागू नाही असे नमूद करून दावा मंजूर करण्याची विनंती केली.

प्रतिवादीतर्फे युक्तीवाद

१४. प्रतिवादीतर्फे विधीज्ञ श्री. व्ही.एस.शेळके यांनी युक्तीवादात नमूद केले की, खरेदीपत्र ६ एकर १९ गुंठ्याचे असताना प्रत्यक्षात ६ एकर २६ गुंठे क्षेत्रफळ वादीने दाखवले आहे. दावा मिळकतीचा गट क्र.१५६ नसून १५५ आहे. रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनामा हा गट क्र.१५६ चा नसून गट क्र.१५५

चा आहे. वाडी विभाजनात गट क्रमांक बदलले. रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनामा अंमलात आला नाही. दाव्यातील विनंतीबाह्य व दावा मिळकत नसलेल्या जमिनीबद्दल रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मध्ये तडजोड झाली. त्यामुळे, तो हुकूमनामा कायदेशीर नाही. प्रतिवादींच्या कब्जातून शासनाने संपादनासाठी जमीन खरेदी करून त्याचा मोबदला प्रतिवादीला जाहीर केला. गट एकत्रीकरणामध्ये झालेले आदेश दिवाणी न्यायालयामध्ये आक्षेपीत करता येत नाहीत. भूसंपादन निवाडे विहित मुदतीत वादीने आक्षेपीत केले नाहीत. त्यामुळे, दावा रद्द व्हावा अशी विनंती करण्यात आली.

:: कारणमिमांसा ::

मुद्दा क्र.१ व ४ बाबत:-

१५. दावा मिळकतीचे वादी हे मालक आहेत असे दाखविण्यासाठी सर्व प्रथम दावा मिळकतीचे वर्णन पाहणे आवश्यक आहे. वादीने दावा मिळकत म्हणून भूमापन क्र.१५६ मधील २ हेक्टर २५ आर स्वतःच्या नावचे व ४४ आर प्रतिवादी क्र.४ बंडु याच्या नावचे नमूद करून त्याच्या एकत्रीत चतुःसीमा दिल्या आहेत. अशी एकूण २ हेक्टर ६९ आर जमीन ही वाद जमीन असल्याचे वादीचे कथन आहे.

१६. वादीने दिलेल्या जबाबात उजना येथील जूना स.क्र.४०/१२ मधील २ हेक्टर २५ आर व स.क्र.४०/३ मधील ४१ आर या जमिनींचा मालक आपण असल्याचे नमूद केले आहे. दि.०५/०१/१९७७ रोजी खरेदीपत्र (नि.क्र.९७) प्रमाणे त्याने रामचंद्र वसाराम राठोड याच्याकडून जमीन स.क्र.४०/बी क्षेत्र ६ एकर १९ गुंठे रुपये २,०००/- मोबदल्यास खरेदी घेतल्याचे नमूद केले आहे. सदर खरेदीपत्र (नि.क्र.९७) पाहता त्यात वादीने खरेदी घेतलेली ६ एकर १९ गुंठे क्षेत्राच्या चतुःसीमा दर्शविल्या आहेत. या खरेदीपत्राप्रमाणेच म्हणजेच मिळकत हस्तारण अधिनियम १८७२ कलम ५४ नूसार वादी त्या क्षेत्राचा मालक झाला आहे.

१७. वादीच्या कथनाप्रमाणे एकत्रीकरण योजनेत सदर जमिनीचे दोन गटात विभाजन झाले. त्यापैकी गट क्र.१५३ याचा वाडी विभाजनात गट क्र.१५६ झाला व त्याचे क्षेत्र २ हेक्टर ९७ आर करण्यात आला. सदर गटाचा उतारा नि.क्रं.१२ लगत असून त्यामध्ये वादीला २ हेक्टर २५ आर क्षेत्र दिसते. तसेच, मौजे उजना येथील वादीने खरेदी घेतलेली स.क्र.४० मधील ४१ आर जमिनीला गट क्र.१५५ एकत्रीकरण योजनेत देण्यात आला आणि वाडी विभाजनात या गट क्र.१५५ चा गट क्र.१५९ तयार झाला.

१८. म्हणजेच गट क्र.१५३ उजना याचा नवीन गट क्र.१५६ वडारवाडी असा तयार झाला. गट क्र.१५५ उजना याचा नवीन गट क्र.१५९ वडारवाडी असा तयार झाला.

१९. गट क्र.१५६ चा नमुना ७/१२ उतारा (नि.क्र.९, १०, ११, १२) पाहता त्यामध्ये सदर क्षेत्र २ हेक्टर ९७ आर दिसून येते व त्यात पोटखराब ४ आर आहे. नि.क्र.१३ या मौजे उजना येथील गट क्रं.१५३ च्या ७/१२ उतान्यात वादीच्या नावे २ हेक्टर २५ आर आणि प्रतिवादी क्रं.४ बंडु राठोड याच्या नावे ४४ आर क्षेत्र दिसते. सदर ७/१२ उतान्यात नमूद केलेला सन १९९० सालातील वाडी विभाजनाचा फेरफार याकामी वादीने दावा केलेला आहे. तो नि.क्र.१५ लगत आहे. त्यात गट क्र.१५५ याचे क्षेत्र ४१ आर दर्शविलेले आहे. परंतु, नि.क्र.१४/ए हा उताराए पाहता ते क्षेत्र त्यात दिसून येत नाही. नि.क्रं.१४/ए या गट क्रं.१५५ मौजे उजना या उता-यात ४१ आर क्षेत्र दिसते. गट एकत्रीकरण योजनेमध्ये एकत्रीकरण अधिकारी यांना गट तयार करण्यासाठी लगतच्या स.क्रमांकातील जमीन जोडता किंवा तोडता येते. त्यानुसार वादीच्या लाभात झालेल्या गट योजनेमध्ये गट क्र.१५३ हा ३ हेक्टर १ आर व गट क्र.१५५ हा ४१ आर क्षेत्राचा तयार झाला. मात्र गट क्र.१५३ मध्ये वादीच्या नावे २ हेक्टर २५ आर एवढेच क्षेत्र नमूद आहे.

२०. वादीने दाखल केलेल्या नियमित दिवाणी दावा क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनामा पाहता, त्यामध्ये गट क्र.१५५ मधील ४१ आर जमीन ही दावा मिळकत आहे. त्या प्रकरणी बंडु रामचंद्र राठोड व उत्तम सोपान राठोड हे या दाव्यातील प्रतिवादी क्र.४ व ५ हेच प्रतिवादी आहेत. त्या दाव्यात झालेल्या तडजोड पत्रानुसार वाद मिळकत गट क्र.१५५ क्षेत्र ४१ आर मौजे उजना ही जमीन प्रतिवादी उत्तम सोपान राठोड याच्या हक्कात कायमपणे वादीने सोडून दिली. तसेच, गट क्र.१५३ क्षेत्र ४४ आर ही प्रतिवादी क्र.२ उत्तम याने प्रतिवादी क्र.१ बंडू याच्याकडून खरेदी घेतलेली मिळकत वादी दशरथ याच्या हक्कात कायमस्वरूपी सोडून दिली.

२१. प्रतिवादीतर्फे विधिज्ञांनी केलेल्या युक्तीवादानुसार गट क्र.१५३ क्षेत्र ४४ आर ही जमीन रे.दि.मु. क्र.३६१/१९९६ मधील दावा मिळकत नसल्याने त्याबद्दल वाटप करणे योग्य नव्हते. त्यामुळे, तो हुकूमनामा पक्षकारांवर बंधनकारक नाही व त्यामुळे त्याची नोंद महसुल दप्तरी झाली नाही.

२२. दिवाणी प्रक्रिया संहिता क्रम २३ नियम ३ नुसार एखाद्या दाव्यात असलेली दावा मिळकत व नसलेली दावा मिळकत याबद्दल तडजोडीने हुकूमनामा करता येईल व असा हुकूमनामा पक्षकारांवर बंधनकारक असेल. असे बंधन ठरण्यासाठी झालेली तडजोड कायदेशीर, स्वेच्छापुर्वक आणि न्यायालयाने नोंदविलेली पाहिजे. तांत्रिकदृष्ट्या तडजोड हुकूमनामा दावा मिळकतीपुरता मर्यादीत असला तरी दाव्यातील पक्षकारांच्या ऐच्छीक एकमताने अशा हुकूमनाम्यामध्ये दावा मिळकत नसलेल्या मिळकतीबद्दल ही तडजोड करून हुकूमनामा करता येईल.

२३. अशा स्वरूपाचा हुकूमनामा झाला असल्यास जी मिळकत दावा मिळकत म्हणून नाही त्या मिळकतीबाबत तो हुकूमनामा नोंदणी अधिनियम १९०८ कलम १७ प्रमाणे नोंदवणे बंधनकारक आहे. त्याचे कारण असे की, जी मिळकत दाव्यात दावा मिळकत म्हणून नमूद आहे, तिच्याबद्दलचे वाद आक्षेपित असल्यामुळे व दिवाणी हक्क ठरवून घेण्याचे असल्याने त्याबाबत आवश्यक ते न्यायालयीन मुद्रांक

शुल्क दिलेले असते. मात्र, जी मिळकत दावा मिळकत म्हणून नमूद नाही, मात्र जिच्याबाबत त्या दाव्यात तडजोड हुकूमनामा झाला आहे, अशा मिळकतीबद्दल नव्याने हक्क निर्माण किंवा रद्द झाले असल्याने त्या मिळकतीबद्दल तो हुकूमनामा नोंदवणे आवश्यक असते. सदर हुकूमनामा हा दावा मिळकत नसलेल्या मिळकतीबाबत करारासदृश्य असल्याने त्याबद्दल नोंदणी गरजेची आहे.

२४. के.रघुनंदण व अन्य वि. अली हुसैन साबीर व अन्य (२००८)१३ एस.सी.सी.१०२ या न्यायनिर्णयात मा.सर्वोच्च न्यायालयाने खालीलप्रमाणे नमूद केले आहे.

“A statue must be construed having regard to the purpose and object thereof. Sub-section (1) of Section 17 of the Act makes registration of the documents compulsory. Sub-section (2) of Section 17 of the Act excludes only the applications of clauses (b) and (c) and not clause (e) of sub-section (1) of Section 17. If a right is created by a compromise decree or is extinguished, it must compulsorily be registered if the compromise decree comprises immovable property which was not the subject-matter of the suit or proceeding. Clause (vi) is an exception to the exception. If the latter part of clause (vi) of sub-section (2) of Section 17 of the Act applies, the first part thereof shall not apply.”

त्यामुळे वर नमूद वादीने दाखल केलेला मोहम्मद युसुफ वि.राजकुमार या संदर्भामध्ये नमूद केलेली परिस्थिती ही या दाव्यातील तथ्यांपेक्षा विपरीत असल्याने तो संदर्भ आवश्यक त्या ठिकाणी उपयोगी पडेल, मात्र या ठिकाणी नाही.

२५. त्यामुळे रे.दि.मु. क्र.३६१/१९९६ मध्ये गट क्र.१५३ क्षेत्र ४४ आर आकार ०.३०/- रुपये ही मिळकत दावा मिळकत नसल्याने त्या मिळकतीबद्दल हुकूमनामा नोंदवणे आवश्यक होते. सदर हुकूमनामा दि.३०/१०/१९९६ रोजी तयार करण्यात आला. या हुकूमनाम्याप्रमाणे फेरफार क्र.४८४ तयार झाल्याचे दिसते. सदर फेरफार उतारा नि.क्र. १५ लगत आहे. मंडल अधिकाऱ्याने फेरफार हा **कोर्ट तडजोडीप्रमाणे सूचीत नोंद मंजूर** असा आदेश करून मंजूर केला आहे. या फेरफार उतान्याप्रमाणे त्याचा अंमल नमूना ७/१२ उतान्याला झाला नाही, म्हणून वादीने त्याबद्दल महसुल

अधिकार्यापुढे कार्यवाही केल्याचे सांगितले आहे. या अनुषंगाने कागदपत्रे पाहता नि.क्र.१०८ लगत वादीने तहसीलदार अहमदपूर यांच्यापुढे अर्ज देवून प्रकरण चालविल्याचे दिसते. तहसीलदार अहमदपूर यांनी दि.०६/०५/२०१९ रोजी सदरचे प्रकरण या दाव्याच्या निकालापर्यंत तहकुब ठेवले आहे.

२६. वादीने नमूद केल्यानुसार या हुकूमनाम्याने ती जमीन त्याच्या नावे जरी झाली असली तरी हुकूमनामा न नोंदविल्याने त्यामध्ये वादीस अधिकार प्राप्त होत नाही, असे प्रतिवादीतर्फे युक्तीवादात सांगण्यात आले. मात्र, रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनामा हा नोंदणीकृत करण्यासाठी संबंधीत न्यायालयाने परिणामात्मक आदेशात नमूद करणे आवश्यक होते. त्या दाव्यातील वादी आणि प्रतिवादी म्हणजेच प्रस्तुत दाव्यातील वादी व प्रतिवादी क्र.४, ५ यांचीही ती जबाबदारी होती. हुकूमनामा नोंद करवून घेणे हा विवेकाधिकार न वापरता (ministerial act) शासनाने करण्याचा भाग आहे. केवळ हुकूमनामा नोंद नाही म्हणून त्याद्वारे मिळालेले अधिकार नाहीसे होणारे नाहीत. तडजोड हुकूमनामा न्यायालयापुढे झाला असून त्यामध्ये उभय पक्षकारांनी त्यांना मान्य व कबुल असलेल्या अटी व शर्ती लिहिलेल्या आहेत. हुकूमनाम्यात तो नोंदणी अधिनियम, १९०८ प्रमाणे नोंद करावा असा आदेश जरी नसला तरी त्यामुळे पक्षकारांवरील जबाबदारी नाहीशी होत नाही.

२७. वादीतर्फे विजयकुमार (वा.सा.क्र.५) यांनी दिलेल्या जबाबानुसार नियमित दावा क्र.३६१/१९९६ मध्ये ते प्रतिवादींचे वकील होते व उजना येथील गट क्र.१५५ बद्दल निरंतर ताकीदीसाठी तो दावा दाखल केला होता, असे त्यांचे कथन आहे. त्यांच्या कथनाप्रमाणे रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील तडजोडपत्रात प्रस्तुत दाव्यातील दावा मिळकतीचा उल्लेख नाही, तर गट क्र.१५३ चा उल्लेख आहे. त्यांच्या जबाबात पुढे गट क्र.१५३ चा उल्लेख तडजोडपत्रात करण्यापुर्वी त्या दाव्यात गट क्र.१५३ लिहिण्यासाठी दावा दुरुस्ती झाली नाही. तसेच, न्यायालयाला आपण तडजोडपत्रात दावा मिळकतीचा उल्लेख नाही असे सांगूनही वादीचे वकील हे विधी व

न्याय विभागाचे मंत्री असल्याने तत्कालीन न्यायाधीशांनी त्या तडजोडपत्राकडे दुर्लक्ष केले असे शपथेवर सांगितले आहे. त्यांच्या पक्षकाराने तडजोडीतील मजकूर बरोबर असल्याने त्यावर सही केली व नंतर आपण सही केली असे सांगितले आहे. सदरचा हुकूमनामा तडजोडीचा असल्याने आव्हानीत केला गेला नाही असेही त्यांनी नमूद केले. रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील तडजोड चुकीची असल्याचे प्रतिवादी क्र.४ व ५ यांनी मान्य करून ती रद्द करण्याचा उल्लेख नवीन तडजोडीमध्ये केला. तसेच, खरेदीपत्र क्र.१४८३/१९९६ (नि.क्र.१४) मधील वाद मिळकतीच्या चतुःसीमा आणि रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ या हुकूमनाम्यात नमूद वाद मिळकतीच्या चतुःसीमा वेगवेगळ्या असल्याने सदर हुकूमनामा रद्द करून घ्यायचा असे नवीन तडजोडीत ठरले. तसेच, खरेदीपत्र (नि.क्र.१४) प्रमाणे प्रतिवादी क्र.५ ने त्यातील मिळकतीचा ताबा घ्यायचा नाही आणि फेरफार करायचा नाही असे तडजोडीने ठरले व मंडळ अधिकाऱ्यांना कळविले. त्यामुळे, फेरफाराचा अंमल ७/१२ पत्रकी झाला नाही. सदर तडजोडपत्र १०० रुपयांच्या मुद्रांकावर तयार केले असे विजयकुमार (वा.सा.क्र.५) यांनी सांगितले.

२८. विजयकुमार हे रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील प्रतिवादी, जे या दाव्यातही प्रतिवादी क्र.४ व ५ आहेत, त्यांचे वकील आहेत. तडजोडपत्रावर त्यांची सही असल्याचे त्यांनी मान्य केले आहे आणि हुकूमनाम्यावर सुध्दा त्यांची सही आहे. तडजोडपत्र फक्त प्रतिवादीने वाचले व त्याला पसंत असल्याने त्याने त्यावर सही केली व आपणही सही केली असे ते जरी सांगत असले तरी प्रतिवादीचे वकील या नात्याने, न्यायापर्यंत पक्षकारांना घेवून जाण्यासाठी आणि न्यायपीठाला न्यायनिर्णय देण्यास मदत करण्यासाठी त्यांच्यावर असलेले बंधन त्यांनी लक्षात ठेवले असावे. न्यायालयाला सांगूनही विधी व न्याय मंत्र्याच्या दबावाखाली न्यायालयाने तडजोडीकडे दुर्लक्ष केले असे साक्षीमध्ये जरी विजयकुमार (वा.सा.क्र.५) यांनी सांगितले असले तरी वकील म्हणून सदर तडजोड बेकायदेशीर आहे किंवा त्यातील

मिळकत दाव्यात नमूद नाही किंवा गैर तडजोडीवर माझे पक्षकार किंवा मी सही करणार नाही असे ठामपणे विरुद्ध पक्षास, तथाकथित वादीचे विधी व न्याय विभागाचे मंत्री असलेल्या वकिलांना व न्यायालयास विजयकुमार (वा.सा.क्र.५) यांनी का सांगितले नाही, हे त्यांच्या जबाबात दिसून येत नाही.

२९. रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनाम्याप्रमाणे दावा मिळकत ही प्रतिवादी क्र.५ यांनी वादीच्या हक्कात मालकी हक्काने कब्जासह दिली असल्याने त्या दिवसापासूनच वादी या मिळकतीचा मालक होतो. प्रतिवादी उत्तम याच्या लाभात वादीने मौजे उजना येथील गट क्र.१५५ क्षेत्र ४१ आर ही जमीन या तडजोडीने मालकी हक्काने दिली व ती त्याने स्वीकारली हे प्रतिवादी क्र.५ याला मान्य असताना तडजोडीचा दुसरा भाग आपल्याला मान्य नाही असे त्याला म्हणता येत नाही. सदरची तडजोड ही प्रतिवादींनी एक तर संपुर्णतः नाकबुल करायला पाहिजे किंवा पुर्णतः कबुल करायला पाहिजे.

३०. दावा मिळकत ही तुकडेजोड तुकडेबंदी अधिनियम १९४७ अन्वये एकत्रीकरण योजनेअंतर्गत सर्वे क्रमांकातून गट क्रमांकात रुपांतरीत झाली असल्याने त्यामध्ये दिवाणी न्यायालयास हस्तक्षेप करता येणार नाही असे प्रतिवादीतर्फे सांगण्यात आले. गट योजना १९८५-८६ साली लागू झाल्यानंतर त्यामध्ये सर्वे क्रमांकाचे गटात रुपांतरण झाले हे खरे आहे. वादीचा स.क्र.४०/३ याचा गट क्र.१५५ तयार झाला आणि हाच गट क्र.१५५ रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ या दाव्यात दि.३०/१०/१९९६ रोजी तडजोडीने प्रस्तुत प्रतिवादी क्र.५ याला देण्यात आला. गट योजनेमध्ये हस्तक्षेप करण्याचा दिवाणी न्यायालयास अधिकार नाही ही बाब जरी खरी असली तरी गट योजनेला या दाव्यामध्ये आव्हानित केलेले नाही. त्यामुळे, मुंबई तुकडेजोड तुकडेबंदी अधिनियम १९४७ कलम ३६(अ) ची बाधा याकामी येत नाही.

३१. बंडू (प्र.४ सा.क्र.१) याने दिलेल्या आपल्या जबाबानुसार मौजे उजना हे गाव १९९६ साली वडारवाडीपासून स्वतंत्र झाले आणि वडारवाडी गावाला स्वतंत्र महसुली दर्जा दिला. त्यामुळे, उजना येथील गट क्र.१५३ याला वडारवाडी गट क्र.१५६ देण्यात आला. सदर उजना येथील गट क्र.१५३ हा रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील तडजोडीने वादीस देण्यात आला होता. सदर तडजोड हुकूमनामा दि.३०/१०/१९९६ रोजीचा आहे. मुदतीचा अधिनियम १९६३ अनुच्छेद ५९ नुसार दि.३०/१०/१९९६ पासून पुढे तीन वर्षांच्या मुदतीत, जर प्रतिवादीला तो मान्य नव्हता, त्यांच्या वकिलांना तो उजना येथील गट क्र.१५३ बाबत मान्य नव्हता, तर रद्द करून मागणे गरजेचे होते. तडजोडपत्रावर प्रतिवादीची सही असल्याने त्या तारखेपासून त्याला हुकूमनाम्याचे ज्ञान आहे. तो हुकूमनामा आक्षेपित झाला नसल्याने कायम आहे.

३२. बंडू (प्र-४, सा.क्र.१) याने दिलेल्या कबुलीनुसार त्याने उजना जूना गट क्र.१५३ व त्याचा नवीन वडारवाडी गट क्र.१५६ हा दि.२२/०५/१९९६ रोजी प्रतिवादी क्र.५ उत्तम याला विकला व त्याची मोबदल्याची रक्कम घेतली. ते खरेदीपत्र रद्दबातल झालेले नाही. तसेच, त्याचे वडील रामचंद्र याने वादीला दि.०५/०१/१९७७ रोजी विकलेल्या स.क्र.४०/ब मधील ६ एकर १९ गुंठे क्षेत्रापैकी ४४ गुंठे जमीन त्याच्या स्वतःच्या नावे आहे हे तो मान्य करतो. सदर ४४ गुंठे क्षेत्र त्याने उत्तम या प्रतिवादी क्र.५ याला विकले व त्या ४४ गुंठे जमिनीसाठी रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ हा दावा दाखल झाला असे त्या दाव्यातील हुकूमनाम्यावरून दिसून येते. त्या तडजोडीतील ४४ आर जमीन हिच या दाव्यातील वाद मिळकत आहे, हे त्याला मान्य आहे. न्यायालयीन रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनामा खरा आहे असेही तो मान्य करतो. वादीतर्फे पांडुरंग (वा.सा.क्र.४) याच्या साक्षीला फार महत्व देता येत नाही. कारण त्याची साक्ष ही वादीच्या जबाबाची पुनरावृत्ती आहे.

३३. अशा परिस्थितीत निव्वळ तत्कालीन न्यायालयाने हुकूमनामा नोंदणी करण्याचा आदेश केला नाही म्हणून त्या हुकूमनाम्याने वादीला मिळालेला हक्क डावलणे समन्यायीक तत्त्वाच्या विरुद्ध होईल. रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनाम्याप्रमाणे वादीला दावा मिळकतीमध्ये हक्क व अधिकार प्राप्त झालेले आहेत. हुकूमनामा नोंद करण्याची बाब राहून गेली, म्हणजे तो हुकूमनामा गैर आहे किंवा अवैध आहे असे नाही. सदरचा दोष हा सुधारीत करण्यात येवू शकतो. त्यामुळे, मौजे उजना येथील जूना गट क्र.१५३ याचा वाडी विभागनानंतर झालेला वडारवाडी गट क्र.१५६ याची मालकी वादीची आहे.

३४. महसुल दप्तरी वादीच्या नावाची नोंद नाही म्हणजे तो या गटाचा मालक नाही असे समजता येत नाही. महसुल दप्तरी असलेल्या नोंदी या सकृतदर्शनी त्यातील व्यक्तींचे हक्क दर्शवितात. मात्र, त्या अंतीम सत्य नाहीत. सदरच्या नोंदी चुकीच्या आहेत हे संबंधीत पक्ष सिध्द करू शकतो व त्यानुसार त्या नोंदी बदलता येवू शकतात. त्यामुळे, सदरच्या दाव्यास महाराष्ट्र जमीन महसुल अधिनियम, १९६६, मुंबई तुकडेजोड तुकडेबंदी अधिनियम, १९४७ यातील तरतुदींची बाधा येत नाही.

३५. सबब, मुद्दा क्र.१ चे उत्तर होकारार्थी देण्यात येते व मुद्दा क्र.४ चे उत्तर नकारार्थी देण्यात येते.

मुद्दा क्र.२ बाबत :-

३६. दावा मिळकतीत वादीची वहिवाट आहे का या बाबीचा विचार करता दशरथ (वा.सा.क्र.१) याने कबुल केल्यानुसार गट क्र.१५६ ही जमीन प्रतिवादी क्र.४ च्या नावावरून शासनाने तळ्यासाठी संपादीत केली. महसुल अभिलेख बघूनच शासनाने ती जमीन ताब्यात घेतली असेही वादी कबुल करतो. मात्र, वादीची सदरची कबुली ही दावा मिळकतीत त्याची कब्जेवहिवाट नाही या कथनास छेद देणारी नाही. रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनाम्याप्रमाणे प्रतिवादी क्र.५ याने दावा मिळकतीचा कब्जा व मालकी वादीला दिली होती. सदर हुकूमनामा आजही कायम

आहे. विजयकुमार (वा.सा.क्र.५) यांनी नमूद केलेला तथाकथित खाजगी दस्त याकामी पटलावर आलेला नाही. त्यामुळे, असा कोणताही दस्त अस्तीत्वात आहे का याबाबतीत प्रश्नचिन्ह आहे. मुळात अशा खाजगी दस्ताने जर न्यायालयीन हुकूमनामे आव्हानित केले गेले तर अनागोंदी तयार होईल. त्यामुळे, सदर १०० रुपयांच्या मुद्रांकावर तडजोडपत्र तयार केल्याची अस्तीत्वात नसलेली बाब सदर साक्षीदार विजयकुमार यांनी सांगितल्याचे दिसते. प्रतिवादी क्र.४ आणि ५ यांनी आपल्या कैफीयतीमध्ये कुठेही या १०० रुपयांच्या मुद्रांकावरील तडजोडीबाबत नमूद केले नाही.

३७. दावा मिळकतीचा कब्जा कागदोपत्री प्रतिवादी क्र.४ याचा दिसत असल्याने शासनाने नि.क्र.११९ हे खरेदीपत्र करून व खरेदीपत्राची रक्कम प्रतिवादी क्र.४ यास देवून तो कब्जा शासनाकडे वर्ग झाला. मात्र, वर नमूद परिस्थितीमुळे हुकूमनामा होवूनही निव्वळ ७/१२ पत्रकी त्याचा अंमल न झाल्याने वादीचा कागदोपत्री कब्जा शासनाला दिसून आला नाही. वादीला संपादनाची कोणतीही नोटीस, त्याचे नाव महसुल दप्तरी नसल्याने आलेली नाही. त्यामुळे, संपादनाबाबत त्याला माहिती कळली असल्याची बाब दिसून येत नाही. त्यामुळे, संपादनाची प्रक्रिया आक्षेपित करण्यासाठी वादीस सक्षम न्यायालय किंवा प्राधिकरणापुढे जाता आले नाही. दावा दाखल तारखेस वादीचा दावा मिळकतीत रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनाम्याप्रमाणे कब्जा होता. तो कब्जा प्रतिवादी क्रं.४ किंवा ५ यांनी वादीकडून काढून घेतल्याचा पुरावा नाही. दि.३१/०३/२०२३ रोजी शासनाने प्रतिवादी क्र.४ च्या कब्जातून मौजे वडारवाडी गट क्र.१५६ क्षेत्र ४४ आर हे साठवण तलावासाठी खरेदी घेतले. त्यामुळे, तेंव्हापासून या मिळकतीचा कब्जा शासनाचा आहे.

३८. सबब, मुद्दा क्र.२ चे उत्तर त्याप्रमाणे देण्यात येते.

मुद्दा क्र.३ बाबत :-

३९. विशिष्ट अनुतोष अधिनियम, १९६३ कलम ३८ चा गाभा समन्यायीकता हा आहे. हुकूमनाम्याने वादीस मिळालेला अधिकार तो हुकूमनामा रद्द होत नाही तोपर्यंत कायम आहे. तहसीलदार, अहमदपूर यांनी वादीने दि.२७/०३/२०१८ रोजी दाखल केलेल्या फेरफार क्र. ४८४ मधील हरकतीचा निपटारा वेळेत केला असता तर पुढील बऱ्याचशा चुकीच्या झालेल्या गोष्टी थांबल्या असत्या. मात्र, तहसीलदारांनी त्या प्रकरणी तहकुबी देणे पसंत केले. ही तहकुबी देत असताना दावा मिळकत संपादन करतेवेळी सदर तहकुबी आदेशाचा विचार संबंधीत संपादन अधिकाऱ्यांनी करावा असे त्या आदेशात नमूद नाही. प्रतिवादीनेही सदर फेरफारावर तहकुबी आदेश लागू आहे ही बाब संबंधीत संपादन अधिकाऱ्यांच्या लक्षात आणून दिलेली नाही. कारण, जर तसे घडले असते तर खरेदीपत्र नि.क्र.११९ मध्ये या तहसीलदारांच्या निर्णयाबद्दल कथन करण्यात आले असते. शासकीय अधिकाऱ्यांची सर्वसामान्य लोकांकडे बघण्याची उदासीनता आणि कायदेशीर प्रकरणांमधील निष्क्रीयता ही या प्रकरणी तहसीलदारांच्या आदेशातून दिसून येते.

४०. वादी हा दावा मिळकतीचा मालक व कब्जेदार आहे. प्रतिवादी क्र.४ च्या नावे मंजूर झालेला थावरा तांडा साठवण तलाव क्र.२, मौजे वडारवाडी व उजना या प्रकल्पासाठी संपादीत झालेल्या दावा मिळकतीचा मावेजा प्रतिवादीने उचलू नये अशी स्पष्ट ताकीद मिळण्यास वादी पात्र आहे. प्रतिवादी क्र.५ ने प्रतिवादी क्र.४ कडून दावा मिळकत खरेदी घेतली व तिचा मोबदला स्वीकारला. प्रतिवादी क्र.५ ने ती मिळकत वादीस हुकूमनाम्याने दिली. निव्वळ प्रतिवादी क्र.४ चे या दावा मिळकतीस महसुल दप्तरी नाव असल्याने पुन्हा प्रतिवादी क्र.४ नेच या मिळकतीचे खरेदीपत्र शासनास करून देवून त्याचा मावेजा स्वीकारणे हे प्रतिवादी क्र.४ चे अप्रामाणिक हेतून वादीची व शासनाची फसवणुक करण्याचे काम आहे.

४१. त्याचप्रमाणे, रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ प्रमाणे वादीने स्वतःची उजना येथील गट क्र.१५५ क्षेत्र ४१ आर ही मिळकत प्रतिवादी क्र.५ याच्या लाभात मालकी

हक्काने दिली, म्हणजे प्रतिवादी क्र.५ यालाही त्या हुकूमनाम्याचा लाभ मिळाला. मात्र, वादी यास त्याची मुळ जमीन प्रतिवादी क्र.५ याला दिल्याने आणि हुकूमनाम्याने मिळालेली जमीन शासनाने संपादीत केल्याने व त्याचा मावेजा प्रतिवादी क्र.४ च्या नावे जाणार असल्याने वादीस काहीही शिल्लक राहत नाही. त्यामुळे, रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनामा जर नोंदणीकृत असता तर वादीस जी दाद मिळाली असती, ती दाद त्या हुकूमनाम्यातील दोष दूर करून मिळण्यास वादी पात्र आहे.

४२. याकारणास्तव, प्रतिवादी क्र.४ च्या नावे खरेदीपत्र नि.क्र.१२१ प्रमाणे शासनामार्फत मावेजाच्या स्वरूपात जाणारी रक्कम शासनाने प्रतिवादी क्र.४ ला अदा करू नये अशी निरंतर ताकीद मिळण्यास वादी पात्र आहे. दावा मिळकतीपैकी ४४ आर क्षेत्र शासनाने संपादीत केले असून त्यात वादी किंवा प्रतिवादी क्र.४ व ५ यांचा कब्जा नाही. तसेच वादीच्या २ हेक्टर २५ आर क्षेत्रांपैकी १७ आर क्षेत्र शासनाने संपादीत केले आहे. त्यामुळे, त्या क्षेत्रात प्रतिवादी यांनी त्यात वादीला हरकत अडथळा करण्याचा प्रश्न उद्भवत नाही. त्यामुळे, कब्जाबाबत प्रतिवादींनी वादीस हरकत करू नये अशी दाद वादीला देता येणार नाही. मात्र गट क्रं.१५६ या वडारवाडी गावातील उर्वरीत २ हेक्टर ८ आर क्षेत्रांमध्ये प्रतिवादी यांनी वादीस हरकत अडथळा करण्याचे कारण नाही. सबब, मुद्दा क्र.३ चे उत्तर अंशतः होकारार्थी देण्यात येते.

मुद्दा क्र.५ बाबत :-

४३. रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनाम्यामध्ये तत्कालीन न्यायालयाने तो हुकूमनामा नोंदणीकृत करण्याबद्दल आदेश केलेला नाही. मात्र, ती जबाबदारी न्यायालयाची होती व आहे. हुकूमनामा तयार झाल्यानंतर तो नोंद करण्याबद्दल त्यात परिणामात्मक आदेश नाही, असे न्यायालयाच्या निदर्शनास आणून देण्याची जबाबदारी पक्षकार व त्यांच्या वकिलांची आहे. न्यायीक तत्वांबद्दल पक्षकारांना समग्र

ज्ञान असू शकत नाही आणि त्यामुळेच त्या क्षेत्रातील तज्ञ व्यक्ती म्हणून विधीज्ञांची नेमणुक पक्षकार करतात. त्यामुळे, हुकूमनाम्यातील राहून गेलेली बाब न्यायालयाच्या निदर्शनास आणण्याची मोठी जबाबदारी विधीज्ञांची आहे. याकामी निव्वळ हुकूमनामा नोंदणीकृत नाही, म्हणून तो अवैध ठरत नाही, ती अनियमितता होईल. सदरची अनियमितता ही दि.प्र.संहिता कलम १५२ प्रमाणे घालवता येईल. रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनाम्यातील परिणामात्मक आदेशामध्ये न्यायालय स्वमर्जीत दुरुस्ती करून सदर हुकूमनामा नोंद करण्यास त्या दाव्यातील वादी व प्रतिवादींना भाग पाडू शकते.

४४. याकामी वादी हा दावा मिळकतीचा मालक आहे. दावा मिळकतीत शासनाचा कब्जा आहे. शासनाने प्रतिवादी क्र.४ च्या नावे मंजूर केलेली भूसंपादनाची रक्कम प्रतिवादी क्र.४ यास शासनाने वितरीत करू नये या निष्कर्षाप्रत न्यायालय आले आहे. सबब, मुद्दा क्र. ५ च्या उत्तरार्थ खालील आदेश करण्यात येतो.

:: आदेश ::

१. वादीचा दावा अंशतः मंजूर करण्यात येतो.
२. मौजे वडारवाडी, ता. अहमदपूर, जि.लातूर येथील भूमापन क्र.१५६ मधील ४४ आर क्षेत्राचा वादी मालक होता व वादीचे स्वतःचे नावे असलेले गट क्र.१५६ मधील २ हेक्टर २५ आर क्षेत्रांपैकी शासनाने संपादीत केलेली १७ आर क्षेत्र वगळता उर्वरीत २ हेक्टर ८ आर क्षेत्राचा वादी हा मालक आहे असे जाहीर करण्यात येते.
३. मौजे वडारवाडी, ता. अहमदपूर, जि.लातूर येथील भूमापन क्र.१५६ मधील ४४ आर क्षेत्र शासनाच्या ताब्यात असल्याने त्याचा मावेजा प्रतिवादी क्र.४ याने उचलू नये अशी निरंतरं ताकीद प्रतिवादी क्र.४ विरुद्ध देण्यात येते.
४. रे.दि.मु.क्र.३६१/१९९६ मधील हुकूमनामा वादी व प्रतिवादी यांनी या निकालापासून ३० दिवसांत नोंदणी अधिनियम, १९६३ कलम १७ प्रमाणे नोंदणीकृत करून घ्यावा.तो तसा

नोंदणीकृत झाल्यानंतरच या हुकूमनाम्याचा अंमल सुरु होईल.

५. दाव्याचा खर्च उभय पक्षकारांनी आपआपला सोसावा.
६. याप्रमाणे हुकूमनामा तयार करण्यात यावा.

[न्यायनिर्णय खुल्या न्यायालयात घोषित करण्यात आला.]

स्वाक्षरीत/-

(एस. एन. सरडे)

दिनांक: १७/०३/२०२६.

दिवाणी न्यायाधीश व. स्तर, अहमदपुर.